

Szakmai beszámoló

Magyar néprajzi tájak mondakutatása (2004-2007)

OTKA T 46668 sz. pályázat

Pályázatom a 2004-2007 közötti időszakban a magyar mondakutatás eredményeihez kívánt évtizedekre kihatóan hozzájárulni. Részint a későbbi kutatások alapjaként a magyar nyelvterületen olyan archaikus népi kultúrájú vidékein kívántam átfogó jellegű és igényű gyűjtéseket és kutatásokat végezni, mely kistájokról mind az anyagfeltárás, mind azok tudományos feldolgozása szórványosnak volt mondható – legalábbis ami a mondai tárgyú gyűjtéseket és kutatásokat illeti. Vagyis e pályázat célkitűzése *alapvetően* fehér foltok eltüntetését jelentette a magyar, illetve a kárpát-medencei folklór térképéről.

A pályázatban szereplő, kutatni tervezett néprajzi tájak a következők voltak:

1. Csík és Kászon
2. Az Úz völgyi csángó telepek
3. A Bákó környéki csángó falucsoport
4. Erdélyi-Hegyalja (Nagyenyed és Gyulafehérvár vidéke)
5. Kővár-vidék és a Lápos völgye
6. A volt Szatmár megye Romániához tartozó részei
7. Kis-Küküllő völgye
8. A Börzsöny vidéke
9. Fülek vidéke
10. Rozsnyó vidéke – Kelet-Gömör

A 2004-2007 közötti kutatási periódusban a fenti jelzett tájegységek mindegyikére sikerült eljutni és ott mondai tárgyú gyűjtéseket, illetve kutatásokat végezni. Kászon, az Úz völgye, Alsó-Fehér megye, Kővár-vidék, a Lápos völgye, a Kis-Küküllő völgye, Fülek vidéke és Rozsnyó vidéke tekintetében teljes körű, átfogó gyűjtésekre került sor, ami az összes magyarlakta településen végzett terepmunkát, továbbá a vonatkozó adattári, levéltári kutatásokat jelentette. Számos, olyan tájegységre is sikerült az OTKA-támogatás által eljutni, amely eredetileg nem is szerepel a pályázatban (Bekecsalja, Mezőség, Medvesalja), továbbá rátalálni néhány olyan hagyományörző egyéniségre (főként mesemondókra), akiknek szintén megörökítésre került tudásanyaguk, folklór repertoárjuk. A négy év alatt közel 10 hónap időtartamot töltöttem terepmunkával. E gyűjtések eredménye mintegy 14.000 mondaszöveg,

kb 200 népmese és nagyszámú egyéb járulékosan felgyűjtött folklórányag (adomák, népdal, népballada, szokáshagyomány stb.) – mintegy 550 óra gyűjtés magnókazettán és 20 óra videófelvételen megörökítve (ezek archívumomban, az MTA Néprajzi Kutatóintézetében hozzáférhető). A recens gyűjtésekkel szinkronban került kiépítésre a publikált és a különféle kéziratárakban (főként múzeumi adattárak) fellelhető archiv folklórányaggal kiegészítve a *Magyar Történeti Mondák Archívuma*.

A kutatások várható eredményei három fő pontban foglalhatóak össze:

1. Az adott tájegységek népköltészeti gyűjtéseit bemutató reprezentatív monográfiák, népköltési gyűjtemények. Ezek megszerkesztése és publikálása folyamatban (lásd még a mellékelt publikációs jegyzéket). A kifejezetten OTKA-keretből finanszírozott, a 2004-2007 közötti néprajzi kutatások talán legjelentősebb tudományos eredménye, az Alsó-Fehér megyei szövegtörzs publikálása folyamatban: 2008 májusában fog megjelenni *Népmondák Erdély szívében. Alsó-Fehér megye mondahagyománya* címmel (a Magyar Népköltészet Tára sorozat keretében, 600 oldal terjedelemben).
2. Résztanulmányok publikálása a kutatások eredményeiről, szakcikkek a különféle tudományos folyóiratokban: a négy év kutatásainak felfolgozása folyamatban: az első periódusban elsősorban a szövegkiadásra, később elsősorban a kisebb folklorisztikai részjelenségek elemzése helyezve a hangsúlyt (lásd még a publikációs jegyzékben).
3. A gyűjtött mondaszövegek archiválása, valamint beépítése a készülő mondakatalógusokba. 2007 végére épült ki nagy vonalakban a Magyar Történeti Mondák Archívumába, amely jelenleg 61.200 szöveget tartalmaz, és mintegy ötezer olyan szöveget nem tartalmaz még, amely zömében az utóbbi évek saját gyűjtés eredménye, de még nem sikerült archiválni azokat idő hiányában. Ez az adatbázis az alapja a tervezett 10 kötetes magyar történeti mondák katalógusának, amelynek tervezetét és elméleti alapvetését az MTA Néprajzi Kutatóintézete évkönyvében (Ethno-Lore XXII.; Ethno-Lore XXIV.) adtam közre (lásd még a publikációs jegyzékben).

Végül szeretném jelezni, hogy ezekről a tudományos törekvésekről és az utóbbi évek gyűjtőmunkájáról az elmúlt négy év folyamán több magyarországi és külföldi konferencián is beszámoltam.

Az OTKA-pályázattal részben összefüggő publikációs tevékenység (2004-2007):

Könyvek:

A herencsényi mesemondó. Herencsényi mesék, mondák és tréfás népi elbeszélések. (Magyar Népköltészet Tára IV.) Budapest, 2004. Balassi Könyvkiadó 214 p.

Bucsek József mesél. Kiskovácsvágási mesék és mondák. (Gömör Néprajza LIX.) Debrecen, 2004. Debreceni Tudományegyetem Néprajzi Tanszéke 150 p.

Kalotaszegi népmondák. (Magyar Népköltészet Tára V.) Budapest, 2004. Balassi Könyvkiadó 610 p.

Ésik István meséi. Mesék, mondák és tréfás elbeszélések Martonyiból. Perkupa, 2005. 190 p. Galyasági Településszövetség

Dalol Szilágyi Ferenc. Szilágysámsoni népdalok és egyéb énekek. Kolozsvár, 2005. 204 p. (Krizsa Könyvtár-sorozat) Kriza János Néprajzi Társaság

Népmondák a Kis-Küküllő mentén. Marosvásárhely, 2005. 254 p. Mentor Kiadó

Az Árpád-ház szentjei. Budapest, 2005. 212 p. Kairosz Könyvkiadó

Szent György a magyar kultúrtörténetben. A Kárpát-medence Szent György-hagyományainak néprajzi és művelődéstörténeti rétege. Budapest, 2006. 256 p. Kairosz Kiadó

Népmondák a Medvesalján. Dunaszerdahely, 2006. 150 p. Liliium Aurum Kiadó

Három szem klockocska. Egy gömöri pásztor hiedelemvilága és történetei. Budapest, 2006. Európai Folklór Intézet-Gondolat Kiadó (Varga Norberttel közösen) 234 p. +32 t.

A Habsburgok a néphagyományban. Narratívátípusok és történelmi emlékezet. Budapest, 2006. 214 p. Kairosz Kiadó

Lüdérc vőlegény. Póra Péter meséi – Gyimesfelsőloki népi elbeszélések. Budapest, 2006. 150 p. Kairosz Kiadó

A Szilágység mondahagyománya. (Magyar Népköltészet Tára VII.) Budapest, 2007. 585 p. + 32 t. Balassi Kiadó

Népmondák a Bekecsalján. Marosvásárhely, 2007. 122 p. + 16 t. Mentor Kiadó

Árpád-házi Szent Erzsébet. Történelem, kultusz, kultúrtörténet. Budapest, 2007. 176 p. Kairosz Kiadó

Amikor még szűk vót a világ... Mondák és hiedelmek Fülek vidékén. Dunaszerdahely, 2007. 326 p. + 16 t. Lilium Aurum Kiadó (Varga Norberttel közösen)

Tetűbőr belezna. Ördögösfüzesi népmesék és egyéb történetek. Marosvásárhely, 2007. 240 p. + 12 t. Mentor Kiadó

Népmondák Erdély szívében. Alsó-Fehér mondahagyománya. (Magyar Népköltészet Tára VIII.) Budapest, 2008. kb. 600 p. + 32 t. Balassi Kiadó [megjelenés alatt]

Tanulmányok:

A szentgyörgyharmat mondája. In: *Ethnica*, 2004/2. 63.

Szent György-hagyományok a Kárpát-medencében. In: *Honismeret*, 2005/2. 74-78.

A magyar történeti mondák katalogizálásának kérdései. In: *Ethno-Lore XXII.*, 2005. 345-386.

Torna regéje. Egy felföldi népmonda és irodalmi vonatkozásai. In: *Folklór és irodalom* (Szerk.: Szemerkenyi Ágnes.) Budapest, 2005. 198-210.

Gyimesi csángó népmondák. In: *Magyar Nemzet*, 2006. 226. szám, 22.

Történeti és helyi mondák a Szilágyságban. In: *Hepehupa*, 2006/1. 49-61.

A Szilágyság mondahagyománya. In: *Magyar Nemzet*, 2007. 95. szám, 22.

Folklore as Historical Memory in the Diaspora. In: *Perspectives of Diaspora Existence. Hungarian Diasporas in the Carpathian Basin – Historical and Current Contexts of a Specific Diaspora Interpretation and Its Aspects of Ethnic Minority Protection.* (Eds.: Balázs Balogh-Zoltán Ilyés.) Budapest, 2006. 175-183.

A folklór mint történelmi emlékezet a szórványban. In: *Regionális identitás, közösségépítés, szórványgondozás.* (Szerk.: Balogh Balázs, Bodó Barna, Ilyés Zoltán.) Budapest, 2007. 223-227.

A csinos menyecske. In: *Hunyad Megyei Hírmondó*, 2007/5. 5.

Egy felföldi népmonda és történelmi vonatkozásai. Torna regéje és a Bebekek.

In: Torna regéje. Magyar néprege után írta Teleki Zakariás Sándor. (Szerkesztette: Juhász Attila.) Kassa, 2007. 62-74.

Povest' z horneho uhorska a jej naväznost' na dejiny. In: Torna regéje. Magyar néprege után írta Teleki Zakariás Sándor. (Szerkesztette: Juhász Attila.) Kassa, 2007. 75-88.

A Folk Legend from Hungarian Highland and its Historical Connections. In: Torna regéje. Magyar néprege után írta Teleki Zakariás Sándor. (Szerkesztette: Juhász Attila.) Kassa, 2007. 89-102.

Adottságok és lehetőségek a történelmi mondák rendszerezésében. In: Ethno-Lore XXIV. (Budapest, 2008. Kb. 40 p.) [megjelenés alatt]

Konferenciák:

- A halhatatlan és visszatérő/visszavárt hős képzete két Habsburg-uralkodó kapcsán Habsburg Történelmi Intézet, Budapest. 2004. 05. 5.

- Egy felföldi népmonda és irodalmi vonatkozásai Arany János Tetemre hívás-a kapcsán. Folklór és irodalom c. konferencia, MTA Néprajzi Kutatóintézete, Budapest, 2004. 12. 03.

- A rekegő hiedelemköre a gyimesi csángó folklórban. Beszámoló a gyimesi és hárompataki folklórkutatásokról c. tudományos tanácskozás, Néprajzi Múzeum, Budapest, 2005. 05. 09.

- Szent László-alakos kályhacsempék. Népi vallásosság a Kárpát-medencében. VII. konferencia. Sepsiszentgyörgy, 2005. 09. 20.

- Népmondák a Kis-Küküllő mentén. IV. Erdélyi Könyvfesztivál-Bernády György Ház, Marosvásárhely, 2005. 11. 10.

- Kalotaszegi népmondák. Hagyományok Háza, Budapest, 2005. 11. 18.

- A magyargyerőmonostori „madárleány”. Folklór adalékok egy középkori dombormű értelmezéséhez. Folklór és vizuális kultúra c. konferencia, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 2005. 12. 01.

- Az Árpád-ház szentjei. Budapest, Polgárok Háza, 2006. 04. 27.

- Hagiographic and Folklore Motifs in the Legends of Early Hungarian Saints. Saints and Scholars. Conference on source of hagiography, St Patrick College, Maynooth, 2006. 04. 12.

- Adalékok szent királyaink titkos ortodoxizmusának hagyományához. Angyalok, démonok, látók és szentek c. konferencia, Révfülöp, 2006. 05. 14.
- A folklór mint történelmi emlékezet a szórványban. Regionalitás, közösségépítés, szórványgondozás – Nemzetközi összefogás a szórványkérdésben c. konferencia, Zsobok, 2006. 06. 09.
- Egy gömöri pásztor hiedelemvilága és történetei. Rozsnyó, 2006. 10. 26.
- Orális hagyomány és népi történelemszemlélet „felülnézetben”. Budapest, Folklór és Történelem c. konferencia, 2006. 12. 01.
- Szent György és más sárkányölő hősök a mondahagyományban. Sfântul Gheorghe și alți eroi ucigători de balaur în legendele populare. In: Sfântul Gheorghe în tradiția populară. Conferință de etnografie româno-maghiară – Szent György és napja a néphagyományban. - Román-magyar néprajzi konferencia. Sepsiszentgyörgy, 2007. április 25.
- A marosszéki Bekecsalja mondahagyománya. Százhalombatta, Művelődési Ház, 2007. 05. 30.
- A vízfakasztás csodája a mondahagyományban. In: „Vállal magasb mindeneknél”. Tudományos konferencia és ünnepség-sorozat a Szent László-herma Váradról Győrbe kerülésének 400. évfordulóján. Győr, 2007. 06. 27.
- Adottságok és lehetőségek a történeti mondák rendszerezésében. Budapest, MTA Néprajzi Kutatóintézete: Etnológiai Műhely, 2007. 08. 30.
- Népmondák Árpád-házi Szent Erzsébetről. In: Árpád-házi Szent Erzsébet – Elisabeth von Thüringen. Magyar-német kultúrkapcsolatok Kelet-Közép-Európában. Ein Beispiel für ungarisch-deutsche Kulturbeziehungen im ostmitteleuropäischen Raum. Csíksomlyó, 2007. november 17.
- Két kortárs mezősegi mesemondó. In: A néprajz forrásai és a könyvkiadás c. tudományos tanácskozás. Kolozsvár, Kriza János Néprajzi Társaság, 2008. 02. 22.
- Az erdélyi népmesekutatás utóbbi fél évszázada. Marosvásárhely, Kultúrpalota, 2008. 02. 23.

Magyar Zoltán